

जेरियाट्रिक(ज्येष्ठ नागरिक) स्वास्थ्य सेवा संचालन मार्गदर्शन

आ.व. २०८२/८३

विश्वसाहित्य, काठमाडौं

१. परिचय

नेपालको संविधानको धारा ३५ मा प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक हुनेछ र कसैलाई पनि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाबाट बन्चित गरिने छैन भनी स्वास्थ्य सेवालाई नागरिकको मौलिक हक अन्तर्गत राखिएको छ। संविधानले ज्येष्ठ नागरिकलाई राज्यबाट विशेष संरक्षण तथा सामाजिक सुरक्षाको हकको समेत प्रत्याभूत गरेको छ। स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले संविधानको भावनानुकूल समेतलाई दृष्टिगत गरी प्रत्येक आ.व. मा ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई सहूलियतपूर्ण स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन अस्पतालहरूमा ज्येष्ठ नागरिक स्वास्थ्य सेवा संचालन गर्दै लगेको छ। आ.व. २०८२/८३ मा संघीय सशर्त अनुदान अन्तर्गत 'ज्येष्ठ नागरिक (जेरियाट्रिक) स्वास्थ्य सेवा संचालनका लागि निम्नानुसारको जम्मा ६७ वटा अस्पतालहरूबाट ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई सहूलियत पूर्ण सेवा संचालन गरिएको छ। सबै ज्येष्ठ नागरिक स्वास्थ्य सेवा संचालनमा एकरूपता कायम गर्ने उद्देश्यले यो मार्गदर्शन कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ।

२. उद्देश्य

ज्येष्ठ नागरिकको लागि सरल, सहज र सुलभ तरिकाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न विभिन्न अस्पतालहरूमा ज्येष्ठ नागरिक (जेरियाट्रिक) मैत्री स्वास्थ्य सेवा संचालन गर्ने उद्देश्य रहेको छ:

- अस्पतालहरूमा जेरियाट्रिक (ज्येष्ठ नागरिक) स्वास्थ्य सेवा संचालन निर्देशिका, २०७८ र जेरियाट्रिक स्वास्थ्य सेवा मापदण्ड, २०७९ मा गरिएको व्यवस्थानुरूप सेवा प्रदान गर्न सहज बनाउने,
- ज्येष्ठ नागरिक मैत्री सेवा प्रदान गर्ने।

आ.व.२०८२/८३ मा जेरियाट्रिक वेड (शैया) स्थापना तथा सञ्चालन हुने अस्पतालहरू

आ.व. २०८१/८२ सम्म संचालनमा रहेका अस्पतालहरू	आ.व. २०८२/८३ मा थप संचालनमा हुने अस्पतालहरू
कोशी प्रदेश	
१.वी. पी. कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, सुनसरी	
२.कोशी अस्पताल, बिराटनगर, मोरङ	
३.मेची अस्पताल, भद्रपुर, झापा	

[Signature]

[Signature]

[Signature]

[Signature]
सचिव

४.उदयपुर अस्पताल, उदयपुर ५.इलाम अस्पताल, इलाम ६.संखुवासभा अस्पताल, संखुवासभा ७.इनरुवा अस्पताल, सुनसरी ८.ताप्लेजुंग अस्पताल, ताप्लेजुंग ९.पाँचथर अस्पताल, पाँचथर १०.धनकुटा अस्पताल, धनकुटा ११.भोजपुर अस्पताल, भोजपुर	
मधेश प्रदेश	
१२.जनकपुर प्रादेशिक अस्पताल, धनुषा १३.नारायणी अस्पताल, विरगञ्ज, पर्सा १४.गौर अस्पताल, रौटहट १५.गजेन्द्रनारायण सिंह अस्पताल, सप्तरी १६.सिराहा अस्पताल, सिराहा १७.कलैया अस्पताल, बारा १८.सर्लाही अस्पताल, सर्लाही १९.रामउमा स्मारक अस्पताल, सिराहा २०.बर्दिवास अस्पताल, महोत्तरी	
बागमती प्रदेश	
२१.पाटन स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, ललितपुर २२.चिकित्सा स्वास्थ्य विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, विर अस्पताल, काठमाण्डौ २३.भरतपुर अस्पताल, चितवन २४.हेटौडा अस्पताल, मकवानपुर २५.किर्तिपुर बर्न सेन्टर अस्पताल, काठमाडौं २६.राष्ट्रिय ट्रमा सेन्टर, काठमाण्डौ २७.शहिद शुक्रराज ट्रोपिकल तथा सरुवा रोग अस्पताल, काठमाण्डौ २८.भक्तपुर अस्पताल, भक्तपुर २९.धादिंग अस्पताल, धादिंग ३०.त्रिशुली अस्पताल, नुवाकोट ३१.रसुवा अस्पताल, रसुवा	

[Signature]

[Signature]

२

[Signature]
डिल्लीराम शर्मा
सचिव

३२.धुलिखेल सामुदायिक अस्पताल, काभ्रे	
गण्डकी प्रदेश	
३३.दमौली अस्पताल, तनहुँ ३४.पोखरा स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, कास्की ३५.धौलागिरी अस्पताल, वाग्लुङ्ग ३६.गोर्खा अस्पताल, गोर्खा ३७.म्याग्दी अस्पताल, म्याग्दी ३८.स्याङ्जा अस्पताल, स्याङ्जा	
लुम्बिनी प्रदेश	
३९.रोल्पा अस्पताल, रोल्पा ४०.भेरी अस्पताल, बाँके ४१.लुम्बिनी प्रादेशिक अस्पताल, रुपन्देही ४२.राप्ती स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, दाङ्ग ४३.पृथ्वीचन्द्र अस्पताल, नवलपरासी ४४.गुलेरिया अस्पताल, बर्दिया ४५.प्युठान अस्पताल, प्युठान ४६.पाल्पा अस्पताल, पाल्पा ४७.राप्ती प्रादेशिक अस्पताल, दाङ्ग ४८.तम्घास अस्पताल, गुल्मी ४९.रामपुर अस्पताल, प्युठान ५०.कपिलबस्तु अस्पताल, कपिलबस्तु	१. रुकुम पूर्व अस्पताल २. भिम अस्पताल, रुपन्देही
कर्णाली प्रदेश	
५१.दैलेख अस्पताल, दैलेख ५२.कर्णाली प्रादेशिक अस्पताल, सुर्खेत ५३.कर्णाली स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, जुम्ला ५४.जाजरकोट अस्पताल, जाजरकोट ५५.हुम्ला अस्पताल, हुम्ला ५६.कालिकोट अस्पताल, कालिकोट	
सुदूरपश्चिम प्रदेश	
५७.बैतडी अस्पताल, बैतडी ५८.सेती अस्पताल, धनगढी	

[Signature]

[Signature]

३

[Signature]

[Signature]
डिल्लीराम शर्मा
सचिव

५९.डडेलधुरा अस्पताल, डडेलधुरा	
६०.महाकाली अस्पताल, कन्चनपुर	
६१.दार्चुला अस्पताल, दार्चुला	
६२.टिकापुर अस्पताल, कैलाली	
६३.बझाङ अस्पताल, बझाङ	
६४.डोटी अस्पताल, डोटी	
६५.मंगलसेन अस्पताल, अछाम	

३. कार्यक्रम संचालन प्रक्रिया: सामाजिक सेवा एकाई स्थापना तथा निर्देशिका, २०७९ बमोजिम अस्पतालमा गठन भएको सामाजिक स्वास्थ्य सुरक्षा व्यवस्थापन समितिबाट गरिएका निर्णयका आधारमा यस कार्यक्रमको संचालन तथा व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ। यसरी निर्णय गर्दा स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयबाट सशर्त अनुदान स्वरूप निर्देशिका बमोजिम सामाजिक सेवा एकाई, एकद्वार संकट व्यवस्थापन केन्द्र र जेरियाट्रिक वार्ड सञ्चालन शीर्षकमा विनियोजित बजेटबाट ज्येष्ठ नागरिक स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन कार्यक्रमको लागि कम्तीमा २० प्रतिशत रकम छुट्याउनु पर्नेछ। ज्येष्ठ नागरिक (जेरियाट्रिक) स्वास्थ्य सेवा संचालन गर्दा देहायका प्रक्रियाहरू अबलम्बन गर्नुपर्नेछ :

(क) अस्पतालका सबै विभाग र वार्डबाट ज्येष्ठ नागरिकमैत्री सेवा (जेरियाट्रिक स्वास्थ्य सेवा संचालन निर्देशिका, २०७९ को परिच्छेद २ को दफा ५ बमोजिम) प्रदान गर्नु पर्नेछ। सामाजिक सेवा एकाई संचालन भएको अस्पतालमा ज्येष्ठ नागरिक स्वास्थ्य सेवाका लागि सम्पर्क व्यक्ति छुट्टै नतोकी सोहि एकाइबाट व्यवस्थापन, समन्वय एवं सहजीकरण गरी लक्षित समूहलाई सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ।

(ख) अस्पतालमा पहिलो पटक सेवा लिन आउँदा बिरामीले नाम, ठेगाना र उमेर खुल्ने आधिकारिक परिचयपत्र वा प्रमाण कागजात पेश गर्नु पर्नेछ।

(ग) ज्येष्ठ नागरिकलाई बहिरंग सेवाका लागि टिकट लिन प्राथमिकताको छुट्टै लाइनको व्यवस्था गर्नुपर्ने छ। अस्पतालले ज्येष्ठ नागरिकलाई प्राथमिकता दिई आवश्यकता अनुसार सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ।

(घ) मन्त्रालयबाट प्राप्त अनुदान र अस्पतालको आन्तरिक स्रोतबाट निश्चित रकम ज्येष्ठ नागरिकको स्वास्थ्य सेवाका लागि छुट्याई सो बजेट सीमाभित्र रही सहूलियतमा स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ।

(ङ) स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम लागु भएको अवस्थामा बिमाबाट नै उपचार गर्न प्राथमिकता दिनु पर्नेछ। बिमित नभएका ज्येष्ठ नागरिकको हकमा मात्र यस कार्यक्रमबाट अपुग भएको

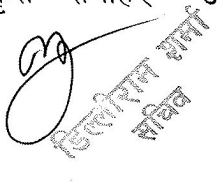
४

डिल्लीराम शर्मा
सचिव

रकम खर्च गर्नु पर्नेछ। बिमित नभएका ज्येष्ठ नागरिकको हकमा पहिलो पटक यस कार्यक्रमबाट खर्च गर्ने र थप सेवाको लागि बिमा मार्फत् गर्न आवश्यक सहजीकरण गर्नु पर्नेछ।

- (च) सामाजिक सेवा एकाइको लक्षित समूहभित्र ज्येष्ठ नागरिक पर्ने भएकोले ज्येष्ठ नागरिकमैत्री स्वास्थ्य सेवा संचालन भएको अवस्थामा सम्बन्धित अस्पताल व्यवस्थापनले सो कार्यक्रम तथा सामाजिक सेवा एकाइ संचालनका लागि स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय एवं प्रदेश मन्त्रालयबाट प्राप्त अनुदान रकमलाई एउटै बास्केटमा राखी लक्षित समूहलाई उपचार खर्च दोहोरो नपर्ने गरी व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ।
- (छ) ज्येष्ठ नागरिकका लागि स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी सामाजिक सेवा एकाइको हुनेछ। सो एकाइ नभएको अवस्थामा अस्पताल व्यवस्थापनले सम्पर्क व्यक्ति तोक्यो जिम्मेवारी दिनु पर्नेछ।
- (ज) अस्पतालमा भर्ना भएका अति गरिब, अशक्त एवं असहाय ज्येष्ठ नागरिकलाई जेरियाट्रिक बेड मार्फत् निःशुल्क वा सहूलियत रुपमा उपचार सेवा प्रदान गर्नुपर्नेछ।
- (झ) यस कार्यक्रम अन्तर्गत प्राप्त अनुदान रकमबाट ज्येष्ठ नागरिक स्वास्थ्य सम्बन्धि सेवाका लागि ८०% अशक्त, असहाय लगायतका ज्येष्ठ नागरिकको उपचार खर्चमा प्रथमिकीकरण गरी २०% रकम मर्मत संभार लगायतका कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।
- (ञ) जेरियाट्रिक स्वास्थ्य सेवा संचालन भइसकेका अस्पतालहरूले मन्त्रालयबाट प्राप्त सबै रकम अनुदान ज्येष्ठ नागरिकको उपचारमा खर्च गर्नु पर्नेछ।
- (ट) मन्त्रालयबाट निर्धारण गरिएको बजेटभन्दा बढी रकम खर्च भएको अवस्थामा मन्त्रालयले शोधभर्ना गर्ने छैन।
- (ठ) अस्पतालको नजिक पर्ने वृद्धाश्रम/ज्येष्ठ नागरिक स्याहार केन्द्रमा मासिक रुपमा अस्पतालबाट बहिरंग सेवा संचालन गर्नु पर्नेछ। सो सेवा व्यवस्थापन गर्ने कार्य सामाजिक सेवा एकाइले गर्नु पर्नेछ।
- (ड) ५० शैया भन्दा माथिका अस्पतालहरूले ज्येष्ठ नागरिक बिरामीहरूलाई प्रभावकारी सेवा प्रदान गर्नको लागि छुट्टै बहिरङ्ग कक्षको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ।
- (ढ) १०० शैया भन्दा माथिका अस्पतालहरूले ज्येष्ठ नागरिक बिरामीहरूलाई प्रभावकारी सेवा प्रदान गर्नको लागि छुट्टै जेरियाट्रिक वार्डको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ।
- (ण) ज्येष्ठ नागरिक विशिष्टिकृत वार्ड संचालन भएका अस्पतालहरूले अन्य अस्पतालहरूबाट प्रेषण गरिएका ज्येष्ठ नागरिक बिरामीहरूलाई विशिष्टिकृत सेवाहरू उपलब्ध गराउनुपर्नेछ।

डिल्लीराम शर्मा
सचिव

४. सेवा शुल्क: नेपाल सरकारबाट उपलब्ध गराइएको ज्येष्ठ नागरिक परिचयपत्रको आधारमा अस्पताल व्यवस्थापनले उमेरहद, शारीरिक अशक्तता र आर्थिक स्थितिका आधारमा मापदण्ड बनाइ ज्येष्ठ नागरिकलाई स्वास्थ्य सेवामा सहूलियत प्रदान गर्दा देहाय बमोजिम गर्नु पर्नेछ:

(क) ६० देखि ६९ वर्षसम्मका ज्येष्ठ नागरिकलाई अस्पताल व्यवस्थापनबाट तोकिए बमोजिमका निश्चित स्वास्थ्य उपचार सेवामा ५०% छुट दिनु पर्नेछ।

(ख) ७० देखि ७९ वर्षसम्मका ज्येष्ठ नागरिकलाई शारीरिक अशक्तता, दीर्घरोग र आर्थिक स्थितिका आधारमा अस्पताल व्यवस्थापनबाट उपदफा (क) मा तोकिएका सेवाहरूको दायरा बढाइ स्वास्थ्य उपचार सेवामा ७५% छुट दिनुपर्ने छ।

(ग) ८० वर्षभन्दा माथिका वर्षसम्मका ज्येष्ठ नागरिकलाई उपदफा (ख) मा तोकिएका सेवाहरूको दायरा बढाइ स्वास्थ्य उपचार सेवामा शतप्रतिशत छुट दिनुपर्ने छ।

(घ) अस्पतालले उपलब्ध गराएको वार्ड वा बेडको प्रयोग नगरी प्राइभेट वार्ड वा क्याबिनमा बसी उपचार गर्दा लागेको खर्चमा कुनै छुट सुविधा हुनेछैन।

५. अभिलेखीकरण तथा प्रतिवेदन: अस्पतालबाट जेरियाट्रिक सेवा उपलब्ध गराएको विवरण मन्त्रालयले उपलब्ध गराएको अनलाइन प्रणाली मार्फत् दैनिक रुपमा चुस्त दुरुस्त प्रविष्ट गर्नु पर्नेछ। सामाजिक सेवा एकाइको जिम्मेवारी प्राप्त व्यक्तिले नै यस सम्बन्धी सूचना समेत प्रविष्ट गर्नु पर्नेछ।

६. अपेक्षित उपलब्धि: जेरियाट्रिक वार्ड स्थापना तथा संचालन पश्चात देहाय बमोजिमको उपलब्धि हासिल हुने अपेक्षा राखिएको छ:

(१) जेरियाट्रिक वार्ड लागू भएका अस्पतालहरूमा ज्येष्ठ नागरिकहरूले निःशुल्क, सरल र सहज तवरले स्वास्थ्योपचार सेवा पाएको हुनेछ।

(२) जेरियाट्रिक वार्ड लागू भएका अस्पतालहरूमा ज्येष्ठ नागरिकहरूको स्वास्थ्य प्रकृति अनुसार औषधी उपचारको व्यवस्थामा विस्तृतीकरण भई गुणस्तरमा वृद्धि भएको हुनेछ।

(३) ज्येष्ठ नागरिकहरूले लाभान्वित भएको प्रतिक्रिया दिनेछन्।

डिल्लीराम शर्मा
सचिव